

рію українського мистецтва. Проводила польові дослідження в південно-західному регіоні України в пошуках і збиранні зразків народного мистецтва та художніх промислів (шиття, ткацтво, писанки), мальованих церковних тканих речей (корогви, плашаниці), керамічних виробів (дрібна пластика, трипільська кераміка), вивчала розпис хат, за допомогою анкет налагоджувала мережу кореспонденції з сільською інтелігенцією й установами з художньої промисловості України. Працювала над створенням мап художньої промисловості південно-західної України. По закінченню аспірантури при Кафедрі мистецтв ВУАН захистила промовний роботу на тему «Орнаментация рушників і килимів Поділля». Після трагічного відходу з життя Д.М. Шербаківського (1927), К. слідом за С.О. Єфремовим, А.М. Лободою, О.П. Новицьким, О. Корчак-Чепурківським, М.І. Вязьмітіною, М.О. Новицькою, П.А. Квльженко, Є.Ю. Спаською та ін. ученими підписала листа до редакції газети «Пролетарська правда» з вимогою провести слідство в справі його самогубства. На засіданні гуртка мистецтвознавців зробила доповідь про Д.М. Шербаківського як педагога. У 1934 К. влрвге заарештовано, відправлено до в'язниці м. Саратов на три роки. Засуджена судовою трійкою при УНКВД по Саратовській області до розстрілу, постанова виконана 11.12.1937.

Тв.: Пелікан в українському мистецтві // Записки Історико-

філологічного Відділу УАН. Кн. IX. 1926. С. 230–245; Шо вимагав Данило Михайлович Шербаківський від робіт по мистецтвознавству // *Леся Падин-Лик'янова*. Наталя Антонівна Коцюбинська. С.193–195; Рец. Б. Пилипенко. Нові печери // Ювілейний збірник на пошану академіка М.С. Грушевського. К., 1928. С.103–130; Рец.: Стефан Таранушенко. Мистецтво Слобожанщини ХУІІ–ХУІІІ в.в. // Хроніка археології та мистецтва. 1930. Ч. 2. С.94–95; Рештки замкових б'удов в м. Хмільнику на Поділлі // Хроніка археології та мистецтва. 1931. Ч. 3. С. 68–69.

Лит.: *ЕУ*. Львів, 1994. Т. 3. С.1154; Біографічний довідник. К., 1997. С.328; *Леся Падин-Лик'янова*. Наталя Антонівна Коцюбинська // *Зона*. Ч.12. 1997. С.163–217; Матеріали до біографій етнологів та народознавців України. К. Запоріжжя: Лике поле, 2001. С. 79–80.

В.М. Корписова

КРУШЕЛЬНИЦЬКА Соломія Амвросіївна (23.09.1872, с. Білявинці, тепер Бучацького р-ну Тернопільської обл.–16.11.1952, Львів, похована на Личаківському цвинтарі) — оперна та камерна співачка (сопрано), педагог. Засл. діяч мист. УРСР (1951).

Н. в сім'ї священика. Змалку вчилася гри на ф-но, в 10 років виступала в хорі «Руська бесіда», співала в сільськ. хорі. Закінчила з відзнакою та медаллю Львів. консерваторію по класу вокала як меццо-сопрано (клас проф. В. Ви-

сопського) та фортепіано (клас проф. В. Вшелячинського, 1888–93). 15.04.1893 відбувся її акторський дебют на сцені Скарбківського театру в Львові в опері «Фаворитка» Г. Доніцетті (партія Елеонори), в травні виступила в ролі Сантвизи в опері «Сільська честь» П. Масканьї. Як лірико-драм. сопрано вдосконалювала вокальний майстерність в Мілані у проф. Ф. Креспі, сценічну майстерність і міміку у проф. Конті (1893–94). Внаслідок акторського навчання відбулася трансформація голосу співачки з лірико-драм. сопрано, що більше відповідало його природі. Під час перебування в Італії листувалася з галицьк. письменником-демократом М. Павликом, який вплинув на формування прогрес. поглядів К.. Підписавши контракт зі Львовом, оперою на 5 місяців, навесні 1894 повернулася до Львова, де з успіхом виконала провідні партії в операх «Аїда», «Трубадур», «Бал-маскарад» Д. Верді, «Африканка» Дж. Мейєрбера, «Фауст» Ш. Гуно, «Галька» С. Монюшка та ін. Восени 1894 продовжила навчання в Мілані.

Захоплення оперною творчістю Р. Вагнера привело К. до Відня (січень 1895), де вона оволодівала основами німец. вокальної школи у проф. Генсбахера. З Відня приїхала на гастролі до Краків, опери, де вперше виступила в опері «Лоенгрін» Р. Вагнера, а також концертувала місцями Галичини. Восени 1895 повернулася до Італії, де дебютувала на сцені театру А. Понк'еллі в м. Кремоні у партії Манон

(«Манон Леско» Дж. Пуччіні). З триумфом, успіхом співала на оперних сценах Парми, Удіно, Трієсту. Незважаючи на активну професійну діяльність, опікувалася проблемами демокр. перетворень, що відбувалися в Україні, надавала грошову підтримку рев. руху на Галичині, спілкувалася з провідними громад. і мист. діячами. М. Лисенко присвятив К. — «славі українського народу» 3 романси. 10.03.1897 брала участь у Шевченківському концерті з нагоди 36-ї річниці від дня смерті Кобзаря, по закінченні якого представники львів. «Бояну» вручили співачці великого лаврового вінка.

У складі італ. опери К. здійснила гастрольну подорож до Чілі. На сезон 1898–1902 підписала ангажемент Великого театру в Варшаві, на сцені якого на той час виступали прославлені співачки — Карузо, Баттістіні, Руссіано, Флоріанський. Її репертуар містив понад 30 партій із опер італ., німец., франц., австр., рос. та польс. композиторів. Бенефіс у заголовній партії «Гальки» С. Монюшки перетворився на святкову церемонію, де «неперевершеним і незрівнянним Соломією» піднесли срібний лавровий вінок із золотими бровньками і багато коштовностей. Шороку К. виїздила на гастрольні виступи до Петербурга, де співала у складі італ. трупи в Маріїнському театрі, викликаючи захоплення винятковими вок. здібностями та силою драматичної акторської майстерності. Невдовзі, через інтриги та образи, спричинені їй на

польській сцені. співачка залишила Варшавську оперу.

На початку 1902 К. отримала запрошення Паризької опери, на сцені якої 19.02.1902 відбувся її виступ разом із славетним польським тенором Яном Решке в опері «Лоенгрін» Р. Вагнера. На сцені театру «Сан Карло» в Неаполі блискуче виконала партію Аїди в однойменній опері Дж. Верді (січень 1903). Як «найпопулярніше й найвизначніше драм. сопрано» її запрошували провідні театри Рима, Туріна, Палермо, Мілана (1904–06) для виконання сольних партій в операх італ. і європ. композиторів. За участі К. відбулись дві прем'єри на сцені «Ла Скала» — «Електри» Р. Штрауса та «Фелри» І. Піпетті. Разом із Артуро Тосканіні та Леопольдо Мунйоне вона подорожувала з концертами Єгиптом, Португалією, Алжиром, Іспанією, Аргентиною, Бразилією (1906–13) — повсюди створені нею образи викликали пильну увагу журналістів і критиків.

1923 розпочинається новий етап життя К., яка залишає оперну сцену та заявляє про себе в Україні, Європі та Америці як камерна співачка. Її репертуар насичений творами різних національних культур, епох і жанрів — від мініатюри, пісні та романсу до розгорнутого вокального циклу, серед яких твори К. Монтеверді, М. Мусоргського, В. Моцарта, П. Франка, С. Рахманінова. К. була невтомною пропагандисткою творів укр. композиторів — М. Лисенка, О. Ніжанківського, А. Вахнянина, Д. Січинського,

В. Матюка, С. Людкевича та блискучою інтерпретаторкою укр. нар. пісень. 1939 К. повернулася до рідного Львова, де випробувала себе як викладач Львів. держ. консерваторії ім. М.В. Лисенка (з 1946 — проф.). За великі заслуги в справі виховання молодого покоління вокалістів і внесок у вітч. муз. культуру К. присвоєно звання Засл. діяча мист. УРСР (1951).

Мистецькі орієнтири та громадський світогляд К. формувалися під впливом провід. діячів укр. культури — І. Франка, О. Кобилянської, В. Стефаника, Н. Кобринської, О. Мишуги, М. Менцинського та видатних музикантів світу, таких як А. Тосканіні, Дж. Пуччіні, Тіто Руффо, Е. Карузо, Ф. Шаляпін.

К. записувалась на грамплатівки: «Грамфон» (Варшава, 1902), «Фонотипія» (Мілан, 1906–08, 1910), «Колумбія» (Чикаго, 1927). 1963 в с. Білявинці відкрито музей, на фасаді будинку встановлено мемор. дошку. 1989 відкрито меморіал, музей і встановлено пам'ятку дошку на б-д. в Львові, де останні роки жила співачка. Її ім'я присвоєно спец. школі-інтернату в Львові. 1966 знято документальний фільм «Пісня подолянки» (реж. Р. Фошенко), присвяч. творчості співачки, а 1983 на кіностудії ім. Довженко створено худ. фільм «Повернення Баттерфляй» (реж. О. Фіалко). Худ. Я. Музика написав прижиттєвий портрет К., Італ. скульптор Фарнезі — автор медалі із зображенням співачки в образі Саломеї. Існують скульпт.

зображення К., виконані В. Власовим, Я. Мотикою, Л. Бичаничем, В. Одриховським та ін. 1991 в Україні засновано Міжнар. конкурс оперних співаків ім. С. Крившельницької. На Личаків. цвинтарі встановлено пам'ятник (1978, скульпт. Т. Бриж).

Лит.: Музыкальная энциклопедия. М., 1976. Т. 3; Лисенко І. Словник співаків України. К., 1997; Соломія Крившельницька: Спогади. Матеріали. Листування. Ч. 1–2. К., 1978; Демочко К. Музична Буковина. К., 1990; Черепанин М. Музична культура Галичини. К., 1997. С. 57, 129, 154–155; Кудрик Б. Концерт С. Крившельницької // Діло. 1932. Ч. 140; Павлишин С. Замечательная укр. певица // Сов. Музыка. 1959. № 2; Загайкевич М. Великий артистці // Музыка. 1980. № 5.

Икон.: Соломія Крившельницька: Спогади. Матеріали. Листування. Ч. 1–2. К., 1978 (кольор. вклад.); Лисенко І. Словник співаків України. — К., 1997. С. 158–159; Демочко К. Музична Буковина. К., 1990. С. 84, 87, 89.

О.В. Бигаєва

КУЛЬЖЕНКО (Гудалова-Кульженко) Поліна Аркадіївна (псевд. Гудалова; 31.05.1891, Київ—24.07.1982, м. Кострома, Росія) — мистецтвознавець, музейний працівник, педагог, акторка.

Поліна Голубкова (за чоловіком Кульженко), єврейка за походженням, народилася в родині педагога Аркадія Голубкова. Після закінчення гімназії С.І. Львової (1909), продовжила освіту в

Вищій театральній школі Київського товариства мистецтва й літератури. У 1915–19 працювала як акторка в київському драматичному театрі «Соловйов». У 1912 обвінчалася з відомим українським книговидавцем В.С. Кульженком. Дочка — Людмила (1913–32).

Другу освіту одержала на кафедрі мистецтвознавства Київського Археологічного інституту (1920–24). Учениця Ф.І. Шміта. У 1926, разом із М.І. Вязьмітиною, М.О. Новицькою, Н.А. Колюбинською, Є.В. Спаською стала дійсним членом гуртка молоді «Studio», що існував при Кабінеті Українського мистецтва ВУАН і плідно досліджував історію українського мистецтва. Слідом за С.О. Єфремовим, А.М. Лободою, О.П. Новицьким та ін. вченими підписала листа до редакції газети «Пролетарська правда» (1927) із вимогою провести слідство в справі самогубства Д. Шербаківського. Цей лист був протестом проти утиску українських науковців владою. Брала активну участь в роботі ВУАН: досліджувала східне мистецтво як стажерка в Музеї мистецтв ВУАН (із 1924) та аспірантка (1926–29). Промоційна робота — «Срібна сасанідська чаша в Музеї мистецтв ВУАН», за якою вона зробила доповідь на другому Всесоюзному з'їзді схолознавців в Харкові. Як слухач «Семинару по мистецтву Ісламу» при Секції східного мистецтва науководослідної кафедри Мистецтвознавства в Києві, доповіла про дослідження збірки тканин му-